

Arap ýurtlarynda türk(men) gegemoniýasy

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Arap ýurtlarynda türk(men) gegemoniýasy ARAP COĞRAFYASINDA TÜRK EGEMENLİĞİ

Araplary egemenlik altına alan ilk Türk devleti, Mısır'da kurulan Tolunoğullary'ydı. Daha sonra yine Mısır'da Akşit ve Memluk devletleri kuruldu. Samanoğullary, Karahanlılar, Gazneliler, Gorlulular; İran Yaylası ile Orta Asya'da kurulan ve Araplarla ilişki geliştiren diğerk Türk devletleriydi. Büyük Selçuklular, Mısır dışındaki Abbasi topraklarını ele geçirdiler. Osmanlı İmparatorluğu; Arapların yaşadığı toprakların tümüne egemen oldu. Araplar, 20.yüzyıla dek süren bin yıllık Türk yönetimi altında, tarihlerinin en çatışmasız ve huzurlu dönemini yaşadı.

■ Toparlanma

Türkler, yaşadıkları bölgenin en gelişkin unsurlary olarak, Emevi kırımının etkisinden çabuk kurtuldu. Kısa sürede toparlanarak, toplum yaşamını düzene soktular, ordular kurdular. Emevilerin özellikle çoğunluğu Türk olan bölgelerde (Horasan Toharistan Sogd) uyguladıkları vergi soygunculuğu ve Arap olmayanlary aşağı görme siyaseti bu toparlanmayı hızlandırdı. Horasanlı Ebu Müslim adında bir Türkmen, Emevilere karşı ilk ayaklanmayı başlattı.

Ebu Müslim, Müslüman olan Türklerle olmayanlary barıştırdı ve bunlary İranlı Şiilerle birleştirerek güçlü bir ordu kurdu. Arap ordularını yenerek Emevi saltanatının yıkımını sağadı.

Hız.Muhammed'in amcası Abbas bin Abdülmuttalip'in soyundan gelen Abbâsîler, Ebu Müslim'in desteğini alarak, Emevî yönetimine son verdi. Onbinlerce Emevi yanlısının öldürüldüğü ayaklanmalardan sonra, 750 yılında Abbasi Devleti Kuruldu.

■ Abbasiler ve Yükselen Türk Etkisi

Türkler, giderek artan biçimde Arap topraklarının içine girmeye başladılar ve her yerde olduğu gibi Abbasi Devleti içinde de etkili bir unsur oldular. Abbasi döneminde Türk-Arap ilişkileri, birbirini tamamlayan bir bütünlüğe ulaşarak yeni bir döneme girdi.

Türkler, İslam tarihinin en parlak dönemini yaratan Abbasi Devleti'nin hem kuruluşunda hem de sürdürülmesinde, belirleyici güç olarak yer aldılar. 500 yıllık Abbasi Devleti'nde Arap yönetiminin, "gerçek yaşam süresi yalnızca 83 yıl oldu". Geri kalan dönemde Devlet, "Türkler'in eline geçti ve Araplar devletteki yönetim erkini yitirdiler".¹

■ Devlet Yapısında Türk Etkisi

Halifeliği Emevilerden alarak Abbasiler'e veren ve halk öykülerinde destansı anlatımlarla bir söylence kahramanı haline gelen Ebu Müslim Horasani (719-755) bir Türk komutanıydı. Devletin yaşatılması ve Halifeliğin 5 yüzyıl yıl Abbasi sultanlarının elinde kalabilmesi, Türkler'in "koruyucu siyasetiyle" mümkün olabilmıştır. Bizans sınırına yerleşen Türk boyları, Abbasi Devleti için en büyük güvenceydi. Halifenin Hassa Ordusu (hükümdarı korumakla görevli özel ordu), Horasan ve Samarra garnizonları, tümüyle Türk askerlerden oluşuyordu.²

754'de Başvezir olan ve Abbasi Devleti'nin mimarı kabul edilen Halit İbn Bermek Belhli bir Türk'tü.³ Bermek, kısa bir süre içinde devletin işleyişini örgütledi, yeni bir akçalı düzen geliştirdi, orduyu yeniden yapılandırdı ve iç ayaklanmaları bastırdı.

Kendinden sonra oğlu Yahya İbn Bermek, uygulamaları sürdürdü. Bermek, İstanbul'u almak için, İslam ordularının başında Üsküdar'a dek gelen ünlü Harun Reşit'i (766-809) yetiştirmişti. Halife Mutasım dönemine gelindiğinde, Hassa Ordusu'ndan ayrı olarak devletin hemen tüm üst düzey siyasal ve yönetsel kadroları Türkler'in elinde bulunuyordu.

■ Toplum Yaşamında Türk Etkisi

Mutasım, Bağdat'ın yakınında yalnızca Türkler'in kalabileceği Samra kentini kurmuş, kendini güvende hissettiği için yaşamını, ölene dek bu kentin ortasında sürdürmüştü. Türklere o denli güveniyor ve Türk kültürüne öyle önem veriyordu ki, askerlerin Orta Asya geleneklerinden kaynaklanan "milli özellik ve sağlamlıklarını yitirmemeleri için" özel kurallar koymuştu.

Bu kurallara göre, Hassa askerleri ancak Türk kızlarıyla evlenecek ve onları hiçbir nedenle boşayamayacaktı. Askerlerle evlenen kızlar, yaşamları boyunca devlet hazinesinden aylık alacak, buna karşılık "ailelerinden aldıkları terbiyeyi" evlerinde sürdürecektir.⁴

"Arapların Herodot'u" olarak tanımlanan ünlü tarihçi Hüseyin El-Mesudi (9.yüzyıl), Abbasi Hassa Ordusu'ndan şöyle söz etmektedir: "Bu ordu genç, dinç, güzel ve levent askerlerden oluşuyordu. Ordu erleri; ipekli elbiseleri, sırmalı kumaşları, sırmalı kılıç askılarıyla herkesin beğenisini ve saygısını kazanıyordu. Bu Türkler sayesinde ki, Abbasi Devleti'nin etkisi kökleşti, İslam şevketi (büyüklüğü y.n.) yükseldi".⁵

■ Türkler "Yönetici Sınıf" Oluyor

Türkler'in, İspanya'dan Horasan'a dek yayılmış olan Abbasi İmparatorluğu'nda, yönetici sınıf haline gelerek İslam toplumuyla kaynaşması, Orta Asya'da geniş ilgi uyandırdı. Türkler artık, Emevi döneminde olduğu gibi köle kabul edilmiyor, İslam toplumunun saygın üyeleri oluyordu. Bu nedenle Fergana, Sağıdyan, Üsrusana ya da Tohoristan'daki Türk boyları Abbasi halifeliğinin uyruğu olmakta artık alçaltıcı bir durum görmüyorlardı. Çünkü bu İmparatorlukta gerçek egemenler Araplar değil, Türklerdi.

Bu egemenlik o denli gerçektir ki; örneğin, 862'yle 872 arasındaki on yılda tam dört halife, Türkler tarafından tahttan indirilmiş ve onların yerine başkaları çıkarılmıştı. Bu dönemde Türk kumandanlar, Bağdat halifelerini hemen tümüyle kendilerine bağlamışlar onları yönetir duruma gelmişlerdir.⁶

■ Irak’a Türk Akını

Yedisu bölgesiyle Seyhun’un Doğu ve Kuzey’indeki Karluklar, Seyhun’un aşağılarına dek gelen Oğuzlar, Batı’daki bu gelişmelere kayıtsız kalmadılar, “Seyhun boylarından Irak’a doğru” bir “Türk akını” başladı. İslam tarihinin düşünce ve inanç özgürlüğü bakımından en parlak dönemi olan Halife Vasık devrinde, bu akın üst düzeye çıktı. Memun’un Doğu eyaletlerini yönetirken uyguladığı barışçı siyaset, Müslümanlığın Türkler arasında yayılmasını hızlandırdı.⁷

Abbasi dönemiyle birlikte, Türk-Arap ilişkilerinin yönü değişmiş ve Türkler Arap dünyasını etkisi altına almıştı. Kültürel gelişkinlik, siyasi-askeri alandaki örgütlenme yeteneği ve eğitim düzeyleri; bu olanağı onlara veriyordu. 10.Yüzyılda değişik biçimlerde belirginleşen bu üstünlük, 20.yüzyıla dek bin yıl sürdü. Bu süre içinde kurulan çok sayıda devlette her zaman Türkler yöneten, Araplar ise yönetilen konumda oldular.

■ Yöneticilikten Devlet Kurmaya

Arapların yaşadığı topraklarda kurulan ilk Türk devleti, Mısır’da kurulan Tolunoğulları’ydı (868-905). Daha sonra yine Mısır’da Akşit (935-969) ve Memluk (1250-1517) devletleri kuruldu. Samanoğulları(874-999), Karahanlılar (932-1212), Gazneliler (962-1183), Gırlulular (1148-1215); İran Yaylası ile Orta Asya’da kurulan ve Araplarla ilişki geliştiren diğer Müslüman Türk devletleriydi.

Büyük Selçuklular, Mısır dışındaki Abbasi topraklarının tümünü egemenlikleri altına aldılar, egemenliklerini daha sonra Anadolu’ya dek genişlettiler.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde; Arabistan, Mısır, Kuzey Afrika ve Ortadoğu’yu, yani Araplar’ın yaşadığı toprakların tümünü ele geçirdiler. Müslümanlığı, Hindistan’dan Avrupa’nın içlerine dek, çok geniş bir alana yaydılar.

İranlı tarihçi Yahya Armajani, 1970 yılında İngilizce olarak yayımladığı Middle East, Past and Present adlı yapıtında, bin yıllık Türk egemenlik döneminin, Araplar ve İslamiyet için

taşıdığı önemi şöyle dile getirecektir: “İslam, Türkler’e çok şey borçludur. Eğer Türkler tarih sahnesinde görülmemiş olsalardı, Müslümanlığın başına neler geleceğini görmek zor değildir. Selçuklu Türkleri; Abbasi yönetimini, bir yandan Şii Fatımilere, diğer yandan Haçlılar’a karşı korumuşlardır. Anadolu’ya İslam’ı yerleştirenler onlardır; İslam bayrağını Viyana kapılarına dek götürenler, yine onlardır”.⁸

■ Türk Egemenliği

Araplar, 20.yüzyıla dek süren bin yıllık Türk yönetimi altında, tarihlerinin en çatışmasız ve huzurlu dönemini yaşadı. Egemenlik altına aldığı her topluma gelişmeye dayanan yasal haklar tanıyan Türk yönetimi, Araplar’a herkesten daha çok, hatta kendi halkına bile tanımadığı ayrıcalıklar verdi. Osmanlı yönetimi, dört yüz yıl boyunca onları dış saldırılardan korudu; Arap vilayetlerine kimseye vermediği özerklik hakları tanıdı.⁹ Arap unsurunu “incitmemek” için her şeyi yaptı.

Prof.Zeine, Türklerin egemenliği altına aldığı toplumlara ve Araplar’a karşı tutumu için şunları söyleyecektir: “Türkler İmparatorluklarındaki Türk olmayan unsurları sindirmek için hiçbir girişimde bulunmamışlardır. Araplar, bu unsurların arasında en büyük olanıydı. Öyle ki, Arap vilayetlerinde Türkler ‘yabancı’ gibi kalıyorlardı”.¹⁰

■ Ayrıcalık Hakları

Osmanlı İmparatorluğu’nda Araplar, Müslüman oldukları için Hristiyan uyrukluların verdiği haraç ve cizye vergileri ödemiyor, askere gitmiyor, angaryada çalıştırılmıyorlardı. Kavm-i necip (soyu temiz kavim) denilerek yüksek saygı görüyorlar, korunmaya layık halkların en başında yer alıyorlar ve dünyanın hiçbir devleti tarafından rahatsız edilemiyorlardı. “Kutsal yerlerin bakımı için” Mekke emirine düzenli ve yüksek para yardımı yapılıyordu.

Araplar’a o dönemde tanınan bu ayrıcalıklar, günümüzde Amerikalılar’ın Irak’ta, İsrailliler’in Filistin’de yaptıkları ile karşılaştırıldığında Türk yönetiminin niteliği daha iyi

anlaşılabacaktır. Arap dünyasının bugünkü parçalanmışlığı gözönüne getirilirse, bu karşılaştırma daha da önem kazanacak ve Türk yönetiminin Araplar için ne anlama geldiği daha iyi görülecektir.

Metin AYDOĞAN.

■ DİPNOTLAR

1 “Türkler’in Dini”, Fuat Bozkurt, Cem Yay., 1995, sf.189

2 Ana Britannica, 1.Cilt, sf.13

3 “Tarih II. Kemalist Eğitimin Tarih Kitabı” Kaynak Yay., 3.Bas. 2001, sf.149

4 a.g.e. sf.149, 151 ve 160

5 a.g.e. sf.157

6 a.g.e. sf.151

7 a.g.e. sf.156

8 “Middle East, Post and Present” Yahya Armajani, Prentice Hall Inc. NewJarsey, 1970, sf. 157 ak; a.g.e., sf.233-234

9 “Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu” Z.N.Zeine, “Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu” Gelenek Yay., 2003, sf.19

10 “The Resources of Turkey” J. Lewis Farley, sf. 2, 3; ak. Z.N. Zeine, “Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu” Gelenek Yay., 2003, sf.19. Taryhy makalalar